

Završni izveštaj

(Trajanje projekta: 30. decembar 2001. - 30. septembar 2002.)

Naziv projekta: **“Stimulisanje integracije romske dece romskih predškolskih organizacija u lokalnu zajednicu**

Pitanje: «Da li volite da posećujete naše drugarice i drugove iz drugog (državnog) obdaništa?»

Trojica romskih dečaka su kazali:

- Njihove vaspitačice su baš lepe. One stavljaju dosta šminke (5 godina)
- Tamo je super. Nema mnogo igračaka, ali su dečaci i devojčice tamo dobri. Oni nas stvarno vole. (6 godina)
- Voleo bih da se potučem sa nekim tamo, ali me je sramota (4.5 godina)

«Moji prijatelji i ja», Kragujevac, 2002.

“Stimulisanje integracije romske dece i romskih predškolskih organizacija u lokalnu zajednicu” bio je prvi poekat u našoj zemlji koji je organizovao konkretne zajedničke aktivnosti romske i ne-romske dece i romskih i ne-romskih organizacija u lokalnu zajednicu. Incest Trauma Centar - Beograd, kao partner u implementaciji Ambasade Kraljevine Holandije, raspisao je konkurs novembra 2001. i pozvao romske predškolske organizacije da konkurišu samo ako žele da izgrade istinsko partnerstvo sa ne-romskim (pred)školskim organizacijama. Cilj je bio da se romska i ne-romska deca sastanu, da rade zajedno i da se stimuliše upisivanje romske dece u školu septembra 2002. Drugi cilj bio je senzibilisanje učitelja/ica prvih razreda osnovnih škola gde nova deca gravitiraju. Rezultati monitoringa i evaluacije pokazali su da su ovi ciljevi ostvareni.

Po prvi put je jedan projekat vođen i implementiran od strane tima sastavljenog od tri NVO koje su romske i ne-romske. Partnerske organizacije bile su: Romski ženski centar “Bibija”, Tim “Psihokod” i Incest Trauma Centar. Pokušale smo da poslužimo kao model za druge uključene u ove projekte. Projekat je bio implementiran na nekoliko nivoa:

1. a. Procena sadašnjih potreba među romskim predškolskim organizacijama.
b. Pisanje i objavljivanje konkursa.
c. Biranje podnesenih prijava u saglasnosti sa datim direktivama i podržavanje 4 pod-projekta (13 prijavljenih).
2. Treninzi za izgradnja kapaciteta za 26 učitelja/ica iz romskih predškolskih organizacija. Trajanje: ukupno 6 dana. Teme su pokrivala sledeće:
 - razvoj dece (briga o specifičnostima romske populacije)
 - deca koja su preživela zlostavljanje (emotivno, fizičko i fokus na seksualnom zlostavljanju)
 - različitost i diskriminacija
3. Monitoring podržanih pod-projekata:
 - pokriveno je 131 dete starosti između 5 i 8 godina (lokalna i interno raseljena) i 82 roditelja
 - ukupno 46 dece iz ovog projekta upisano je u redovne škole u školskoj 2002/2003 godini
 - 3 pod-projekta je uspešno završilo svoje predškolske pripremne aktivnosti: “Plavi zeka” u okviru humanitarne asocijacije “Novi put” iz Kragujevca, KUD “Rumunka” iz Bačkog Monoštora i Asocijacija za razvoj romskih zajednica iz Beograda.
4. Senzibilisanje školskih učitelja/ica na romsko pitanje (44 učitelja/ica koje su sa dobrodošlicom dočekale prvake u septembru 2002. završile su naše treninge). Treninzi su održani u Beogradu i Kragujevcu. Dobijena je dozvola od Ministarstva prosvete. Dobili smo i ohrabrenje od strane Ministarstva da zatražimo dozvolu za zvaničnu akreditaciju ovog programa koji bi bio uključen u nastavni program koji se tiče usavršavanja školskog osoblja.
5. Štampanje 1000 slikovnica za romsku decu kao mini prevencija seksualnog nasilja. Ovo je prva slikovnica ove vrste u Jugoslaviji. Lična distribucija romskoj deci u okviru romskih predškolskih organizacija i romskih naselja. Mini-promocije u okviru romskih naselja.

6. Zajednički urađena evaluacija sa kolegama/inicama iz pod-projekata i završnica u vidu zajedničke pres konferencije.

Detaljan opis završenih nivoa (vezano za planove opisane u početnom nacrtu projekta):

1. nivo:

Distribucija upitnika brojnim romskim predškolskim organizacijama koja žele da procene svoj sadašnji kapacitet i potrebe koji je dao brzi uvid. Videle smo da su sadašnje potrebe organizacija vezane za dodatni edukativni program i didaktičke igre. Zato smo odlučile da to uključimo kao predlog u projekat (nivo 2: treninzi za izgrađivanje kapaciteta) odvojeno od zahteva za konkurs. Na osnovu prethodnog iskustva, naše partnerske organizacije (Romski ženski centar "Bibija", Tim "Psihokod" i ITCentar) definisali su uslove za konkurs.

Uslovi:

- MORAJU raditi na integraciji,
- deca uzrasta od 5 do 8 godina kao ciljna grupa koja bi se priključila pripremi za školu (u cilju uključivanja one dece koja su zakasnila za početne razrede škole),
- struktura romske dece: lokalna i interno raseljena deca (sa Kosova),
- konkretne aktivnosti pod-projekta MORAJU uključivati romsku i ne-romsku decu zajedno,
- MORAJU uključivati roditelje u planirane aktivnosti u cilju osiguravanja njihovog pristanka i učestvovanja u stimulisanoj upisivanju u škole septembra 2002.
- stavljanje akcenta na pitanje roda (kako u radu sa decom tako i u radu sa roditeljima),
- romske predškolske organizacije MORAJU raditi zajedno sa drugim državnim predškolskim organizacijama (vrtićima) ili školama gde gravitiraju deca,
- romske predškolske organizacije koje imaju romsko osoblje imaće prioritet,
- trajanje aktivnosti: maksimalno 6 meseci,
- grantovi do 7.500,00 DEM (preračunato u EURO)

"Plavi zeka" u okviru Humanitarne organizacije "Novi put" iz Kragujevca, KUD "Rumunka" iz Bačkog Monoštora, Asocijacija za razvoj romskih zajednica iz Beograda i Kulturni romski centar iz Subotice izabrani su u novembru 2001. Poslednji (iz Subotice) izvodio je aktivnosti koje nisu u vezi sa planom opisanim u početnom nacrtu pod-projekta, pa je bio isključen iz procesa u celini.

2. nivo:

26 zaposlenih žena iz romskih vrtića prošlo je šestodnevni trening koji je izveo Tim "Psihokod" i ITCentar. Razgovarali smo o temama razvoja dece i obraćali pažnju na specifičnosti uslova života, tradiciju romske populacije kao i na društvenu distancu i diskriminaciju koju trpe od strane većine, obzirom da sve ovo utiče na to koliko su romska deca uključena u školski proces kao i koliko su uspešna. Struktura grupe je važna zbog činjenice da su sve učesnice bile vrlo otvorene, kooperativne i visoko motivisane, sa najmanje završenom srednjom školom i značajnim iskustvom u direktnom radu sa decom kao i sa iskustvom u pohađanju treninga ove vrste i implementaciji radioničarskog metoda rada u svom svakodnevnom radu, pa je dalje izgrađivanje novih veština bio lak zadatak. Trener i trenerice bile su: g-đa Duška Jovanović, g-đa Marija Krivačić, g-din Dragan Stojanović i g-đa Irena Lobodok-Štulić (plus njihove dve saradnice koje rade u privatnim vrtićima).

Predavanje na temu traume i zlostavljanja dece koje je uradio ITCentar (g-đa Ljiljana Bogavac i g-đa Dušica Popadić) obezbedilo je osnovnu terminologiju na području zlostavljanja, oblike nasilja, mnoge praktične aktivnosti koje se mogu koristiti kao prevencija kada se radi sa decom, šta raditi kad se otkrije zlostavljanje, koje resursi se mogu upotrebiti da se osigura adekvatna pomoć detetu koje je preživelo zlostavljanje (policija, škola, zdravstvene i pravne službe, Centri za socijalni rad, NVO...).

Predavanje na temu različitosti i diskriminacije koje je održao ITCentar obezbedio je osnovne termine koji se tiču dinamike ugnjetavanja kao i puno priznanje diskriminacije kojoj je romska populacija izložena u našem društvu. Razgovarale smo o određenim vežbama koje se mogu raditi sa decom ("zid predrasuda" i "most komunikacije") i kako reagovati prema roditeljima kada se bilo šta primeti kod deteta. Stimulisale smo prijavljivanje slučajeva diskriminacije zvaničnim organima. Učesnicama su podeljeni sertifikati nakon uspešnog završetka cele serije treninga.

3. nivo:

Naša pomoć pod-projektima tokom trajanja projekta je na završnoj evaluaciji nazvana 'ne-preteći monitoring'. Kolege/inice iz pod-projekata dali su nam povratnu informaciju da je dobro izabrano vreme uvodnog treninga u januaru jer im je to omogućilo da upoznaju jedni druge kao praktičare/ke što je olakšalo kasniji kontakt. Kao tim (g-đa Ljiljana Bogavac iz ITCentra, g-đa Marija Krivačić iz Psihokoda i g-đa Slavica Vasić iz "Bibije") išle smo u mesečne posete u Kragujevac, Bački Monoštor i Beograd (Deponija). Naša proba je bila da obezbedimo kontinuirane konsultacije i savetovanje koristeći naše iskustvo u radu u romskim naseljima i ekspertizu. Cenimo otvorenost osoblja iz lokalnih projekata kao i iskreno učešće dece i odraslih na radionicama. Pri posetama određenih pod-projekata, ponašale smo se uglavnom kao učesnice i bilo nam je veliko zadovoljstvo da budemo deo toga (na primer bile smo gošće na Bajram u jednoj romskoj porodici - sceni koja je improvizovana tokom radionice).

131 dete i 82 roditelja učestvovalo je u programima ovih pod-projekata. U okviru svih programa brinulo se o upotrebi oba jezika (romskog i srpskog) kroz neformalnu komunikaciju i učenje mnogih igara (takmičarskih i kooperativnih).

U **Kragujevcu** su održane mnoge radionice: kognitivne, o mentalnoj higijeni, o prevenciji nasilja. Sve sesije (oko 100 za decu) bile su implementirane u saradnji sa državnim vrtićem "Lane". 1/5 uključene dece bila su i romska i ne-romska i ovo je održano u prostorijama oba vrtića. ("Poboljšavanje međuetničkih, međukulturalnih, religijskih i mnogih drugih različitosti..." V.Miletić, direktor državnog vrtića "Lane"). Mnoge dileme o tome kako pristupiti pripremi prve zajedničke sesije (da bi se u oba vrtića deca informisala ko su posetio, o svrsi i cilju posete?!) bile su takođe teme tokom procesa evaluacije. Ciljevi integracije: razvijanje detetove sposobnosti da razume različitosti među ljudima i razvije spremnost da ih poštuje, povećavanje samo-poštovanja i osećanja ličnog i grupnog identiteta, poboljšanje komunikacijskih i veštine za saradnju i učenje konstruktivnog rešavanja konflikata, upoznavanje sa Konvencijom o pravima deteta i pravu deteta na život bez nasilja. Osoblje na ovom projektu prišlo je radionicama ubeđeno da je ključ uzajamnog razumevanja i komunikacije aktivnost i jednakost dece sa voditeljima/cama radionica. Važna prednost u Kragujevačkom pod-projektu bila je činjenica da je transport dece tokom celog projekta bio obezbeđen.

Za odrasle su održane radionice o pravnom savetovanju u slučajevima nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti (pravna regulativa, preventivne mere i institucije kojima se žene mogu obratiti kada im je to potrebno) i stavljen je naglasak na strategije protiv rasne diskriminacije koja se dešava kad se zatraži pomoć u zvaničnim institucijama. Važna je svest da dok su se ove sesije održavale, mnoge teme (zavisno od načina kako su vođene te radionice) mogu samo osnažiti patrijahalni model odgovornosti žena i staviti dodatnu odgovornost za ponavljnje nasleđenih obrazaca na leđa žena. Takođe je postojao i dalji rad kroz stalne kućne posete.

Dragocen primer dobre prakse u okviru ovog projekta je organizovanje mini-kampanje na početku i mobilisanje lokalnih medija da promovišu ideju integracije. Zahvaljujući ovom koraku koji je dobre namere "Plavog zeke" učinio javnim, otežano je svakom ko je oklevao da sarađuje. Kao rezultat toga, prvi put u svom dugogodišnjem iskustvu generalni direktor državnih vrtića u Kragujevcu posetio je romski vrtić "Plavi zeka".

U **Bačkom Monoštoru**

KUD "Rumunka" sa svojim pod-projektom omogućila je impresivnu mešavinu dece i odraslih učesnika. Ovo nije bila samo integracija romske i ne-romske dece i roditelja, već zajedničke radionice za romsku (pravoslavnu i katoličku), hrvatsku i srpsku decu i roditelje. Naravno, ovo govori nešto o georafskom profilu ovog dela Vojvodine, ali takođe i o ozbiljnom zalaganju naših kolega/inica iz ovog projekta. Tako su se na istom mestu našla deca: Renata, Josip, Dejan, Valdina, Stipan, Elena i svi oni su uživali u sastajanju i zajedničkim aktivnostima. Ovaj projekat ostvario je veliki uspeh osnivanjem grupe majki i ovo vredi razvijati dalje. Bilo bi dobro koristiti pomoć Romskog ženskog centra "Bibija".

U **Beogradu (Deponija)**

Asocijacija za razvoj romskih naselja održala je oko 50 sesija za decu na temu umetnosti, pozorišta i muzike na gradskom đubrištu (Deponija). organizovane su izuzetno dobre dramatizacije porodičnih slika i običaja (nova beba u kući, dočekivanje gosta, proslavljanje Bajrama, itd.) koje su imale direktni efekat na povećanje

samopouzdanja i samopoštovanja kod dece. Roditelji su takođe učestvovali u ovom igranju uloga i dogovorili su se o daljim zajedničkim naporima u sakupljanju romskih priča i bajki. U isto vreme, pojavila se tema tanke granice između priznavanja romske kulture i tradicije i ohrabrivanja ranog roditeljstva i patrijahalnih roditelja (na primer igranje scene pripremanja neveste i scene venčanja) i to je bila tema o kojoj je trebalo voditi posebnu brigu. Saradnja sa školama gde gravitiraju deca je intenzivno počela tokom perioda trajanja projekta. Pesme i priče prilagođene uzrastu predstavljene su i analizirane na oba jezika, romskom i srpskom (na primer "Deda i repa") kao i kompetentno intepretiranje osnovnih pravila radionica od strane romske dece deci-domaćinima u školama. Uspostavljanje veza između osoblja pod-projekata i osoblja škole je još jedan dobar efekat ovog programa. Aktivnosti kao što je stvaranje biltena "AVA KARI" stimulisalo je pozitivno mišljenje o sebi i samo-afirmaciju. Teškoće su se pojavile u broju dece (previše zainteresovanih za posećivanje radionica, različitih uzrasta), pa je to zahtevalo dodatno strukturisanje. Pored toga, postojala je želja za uključivanjem većeg broja roditelja.

Ovaj pod-projekat predstavljen je u Obrazovnom biltenu (zvanični bilten obrazovnih institucija u Srbiji), na RTS-u (2. program, "Glas razuma"), na Radiu Studija B ("Reči i slike") i video reportaža je emitovana na Učiteljskom fakultetu u aprilu (video reportažu napravili su studenti/kinje istog fakulteta).

4. nivo:

44 učitelja/ica prvog razreda osnovnih škola (uglavnom učitelji/ce plus neki pedagozi/škinje, psiholozi/škinje...) koji su sa dobrodošlicom dočekali romsku decu u septembru 2002. u svoje škole dobili su sertifikate za uspešno okončanje programa našeg treninga. Program rada uključivao je zajednički rad trenera/ica i učesnika/ca programa u nabranjanju uzroka za nedovoljni školski uspeh romske dece, u razgovoru na temu različitosti i diskriminacije romske dece, u nabranjanju teškoća sa kojima se susreću učitelji/ce i njihovih uspeha u radu sa romskom decom, u razmeni ideja za stimulisavanje intelektualnog i društvenog razvoja romske dece do početka školske godine).

G-đe Slavica Vasić i g-đa Sunčica Macura-Milovanović (Asocijacija za razvoj romskih zajednica) napisale su članke koji su dali neke potencijalne odgovore na pitanje o uzrocima za nedovoljan školski uspeh romske dece.

Nabrojani razlozi u članku g-đe Macure-Milovanović su:

- drugačiji jezik - ne razumevanje sadržaja lekcija,
- odrastanje u getu - različita životna iskustva i predškolsko znanje,
- neučestvovanje u predškolskom obrazovnom sistemu - nepripremljenost za školu,
- kuće napravljene od kartona - nedostatak osnovnih uslova za učenje,
- ponašanje uzrokovano siromaštvom - dečije učestvovanje u zarađivanju,
- nedostatak samopouzdanja - loša slika o sebi,
- stvarna ili pseudo-retardacija romske dece.

Svaki trening vodio je tim trenera/ica (po jedna osoba iz svake partnerske organizacije koja je upravljala projektom: Romski ženski centar "Bibija", Tim Psihokod i ITCentar plus, zavisno od toga gde se održava trening, naše kolege/inice iz lokalnog projekta. Romski ženski centar zajedno sa g-dinom Tanasijem Mirijejskim (Asocijacija Roma, Zvezdara) bio je zadužen za približavanje kulture i tradicije Roma, tim "Psihokod" (g-đa Slavica Kijevčanin) radio je na metodologiji i didaktici i ITCentar (g-đa Ljiljana Bogavac) radio je na temi različitosti i diskriminacije. Koordinaciju na ovom nivou uradila je g-đa Irena Lobodok-Štulić iz Tima "Psihokod".

Učesnici/ce su izrazili visok nivo zadovoljstva i lične dobiti kad je reč o novim saznanjima i idejama, osećanja zadovoljstva zbog deljenja iskustva nasuprot osećanja usamljenosti u svojim izolovanim naporima ("Čula sam iskustva drugih i to je proširilo moju perspektivu...", "...razmena iskustava otvorila je nove mogućnosti uspostavljanja bližeg kontakta sa roditeljima i zadobijanja njihovog poverenja").

Učesnici/ce su pokazali interesovanje za: 1. da saznaju više o romskoj kulturi i romskom jeziku, 2. dalje razmišljanje o strategijama pristupa romskoj porodici, 3. definisanje obrazovnih standarda, 4. intenziviranje saradnje sa školama koje nisu odgovorile na poziv da se priključe ovim treninzima, 5. kasnija revizija sastanaka (završeni treninzi), itd.

Upitnici za evaluaciju koje su ispunili učesnici/ce pokazali su veoma dobre rezultate. Na skali od 1 do 7, ovaj program je bio rangiran na sledeći način: Beograd (19. jun, 2002.) - 6.2, Kragujevac (12. septembar 2002.) - 6.4 i Beograd (13. septembar, 2002) - 5.9.

5. nivo:

Dečija slikovnica objavljena u okviru ovog projekta prva je ove vrste u našoj zemlji. Prevedena je sa holandskog jezika, mada je u originalu ovu knjigu napisala francuska spisateljica. Njen cilj je da upozori na rizik seksualnog zlostavljanja dece i na osećanja koja tome slede kao i da govori o ključnoj ulozi odraslih koji treba da preuzmu podržavajuću ulogu kao i da istakne potencijalne reakcije vršnjačke grupe i proces učenja koji se u ovoj temi očekuje od školskog sistema. Govori o slučajevima kada je počilac član porodice ili neko van porodice. To je knjiga koju trebaju da čitaju roditelji/staratelji i deca zajedno i obezbeđuje informaciju kome prijaviti kada se tako nešto desi ili postoji sumnja da se desilo (ITCentar i odeljenje policije za suzbijanje krvnih delikata - Gradski SUP).

Već smo organizovali mini promocije ove knjige u službenim prostorijama (hotel "Kasina" u Beogradu za naše kolege/inice iz romskih vrtića koji su pohađali treninge). Promocija je dala par korisnih saveta kako čitati knjigu zajedno sa decom i kako voditi brigu o adaptaciji jezika, o objašnjavanju "nepoznatih reči" kao što je seksualna agresija ili egzibicionizam, kako se ponašati kad dete otkrije iskustvo zlostavljanja bilo svoje bilo nekog drugog deteta, kako izaći na kraj sa našim sopstvenim emocijama kao profesionalca/ki. Ideja je da, posle takvih preporuka, učesnici/ce treninga budu bolje obučeni da prezentuju sadržaj deci u svojim vrtićima, koristeći ove saveta zajedno sa znanjem koje su dobili tokom samog treninga. Promociju je uradila g-đa Ljiljana Bogavac (ITCentar), g-đa Slavica Vasić (Romski ženski centar "Bibija") i g-đa Milena Živanović (odeljenje za suzbijanje seksualnih delikata - Gradski SUP).

Uglavnom je ITCentar predstavio knjigu deci u romskim naseljima direktno (selo Rakovica, Orlovsko naselje...) i ove posete različitim naseljima biće nastavljene i posle završetka projekta. Naš glavni cilj je da završimo ličnu distribuciju ove slikovnice svoj uključenoj deci.

6. nivo:

Evaluacija na kraju projekta (urađena kroz otvorenu diskusiju organizacija koje su upravljale projektom i implementirale pod-projekte) pokazale je sledeće rezultate:

- Učesnici/ce projekta nose dobro iskustvo u promociji modela integracije romske dece u lokalnu zajednicu. Zbog toga, sposobni su da daju specifičan doprinos u daljem strateškom planiranju svojih programa kao i uticanja na buduće političke trendove.
- Svest o neophodnosti planiranja postepenih koraka modela integracije (na primer kako uključiti roditelje ne-romske dece).
- Romske predškolske organizacije razumeju i bolje promovišu princip učešća dece.
- Primer dobre prakse koji uključuje lokalne medije i korišćenje medija da se napravi veza sa državnim vrtićima ili školama.
- Dragocen primer mešanja dece i odraslih različitih nacionalnosti i veroispovesti na radionicama u Bačkom Monoštoru (Vojvodina).
- Lokalni romski vrtići beleže dobro iskustvo u korišćenju naše organizacije kao mosta ka školskom osoblju u svojim lokalnim zajednicama (korišćenje nas kao 'bliske i udaljene pozicije' u isto vreme da otvore nove teme i da rade u najboljem interesu lokalne organizacije).
- Žensko osoblje romskih vrtića osnažilo je svoje pozicije u okviru svojih organizacija kroz aktivnosti izgrađivanja kapaciteta u okviru ovog projekta. Još jedan dobar efekat jeste da su u okviru pod-projekata žene ekonomski osnažene.
- Otvorena mogućnost da se započne ženski program u okviru romskih vrtića uz pomoć Romskog ženskog centra "Bibija" (važno je naučiti od "Bibije" kako privući žene/majke).
- Ovaj projekat je primer dobre prakse u građenju partnerstva i korišćenja pomoći organizacije koje su zadužene za monitoring, pre nego da se one doživljavaju kao 'kontrolori'.
- Ministarstvo obrazovanja prepoznalo je našu ponudu školskom osoblju kao dragocenu i podržalo realizaciju ovog nivoa projekta.
- Školski učitelji/ce koje su završile program semzibilisanja na romsko pitanje izrazili su spremnost na nastave rad na ovoj temi.
- Važno je u ovakve programe uključiti : 1. zaposlene u školi koji testiraju decu i koji često kategorizuju

romsku decu kao (pseudo)-retardiranu i šalju ih u 'specijalne' škole, 2. zaposlene u 'specijalnim' školama.

- Otvorena mogućnost konkurisanja za akreditaciju za program Ministarstva prosvete senzibilisanja školskih učitelja/ca (tekući konkurs u okviru programa za usavršavanje stručnih veština).
- Romske predškolske organizacije su posle svog doprinosa ovom projektu konkurentnije za nove grantove.

Zastoji i/ili problemi:

- Ministarstvo prosvete odgovorilo je na naš zahtev za dozvolu da radimo sa školskim učiteljima/cama juna 2001. (zahtev podnesen u dva navrata, u februaru i ponovo u aprilu). Zbog toga, umesto poseta različitim gradovima u Srbiji gde postoje predškolske organizacije i organizovanja treninga za svaku školu povezanu s njima (kao što je opisano početnim planom projekta), okupile smo učitelje/ice i druge školske profesionalce/ke u 3 grupe (2 u Beogradu i 1 u Kragujevcu) i završili ovaj nivo projekta. Razlika u broju planiranog školskog osoblja i ostvarenog biće pokrivena narednim aktivnostima.
- Pod-projekat Kulturnog centra Roma iz Subotice bio je posle jednog i po meseca prekinut zbog zloupotrebe budžeta. U dogovoru sa osobljem ambasade, ostatak njihovog budžeta distribuiran je kroz druge aktivnosti projekta.

Nastavak:

- Pod-projekat Asocijacije za razvoj romskih zajednica dobio je priliku od Ministarstva prosvete da izvede dva slična projekta u školama krajem septembra, pa nam je drago da je ideji započetoj našim partnerstvom omogućen dalji život.
- Romski ženski centar "Bibija" u partnerstvu sa Incest Trauma Centrom - Beograd konkurisaće u Ministarstvu prosvete za akreditaciju za program senzibilisanja školskih učitelja/ica na romsko pitanje.
- Mini-promocije slikovnice nastaviće se u naseljima. Distribuciju će raditi Romski ženski centar "Bibija", a promocije Incest Trauma Centar - Beograd (sa grupama dece starosti od 4-12)
- Incest Trauma Centar - Beograd nastaviće da uključuje učitelje/ice iz romskih predškolskih organizacija u svoje buduće programe.

Predlozi za budućnost / šta smo naučile:

- Iskustvo romskih vrtića u pripremnom procesu za školu treba da bude vidljivo za školske učitelje/ice koje će prihvatiti decu početkom školske godine).
- Edukovanje medija i strateško planiranje njihovog korišćenja na pozitivan način kada se razvijaju programi.
- Mora biti urađena postepena i stalna motivacija i stimulacija romske populacije da sami uđu u proces integracije (u okviru ove teme treba posebno raditi sa romskim NVO i na njihovoj odgovornosti u ovom procesu).
- Zajednička evaluacija procesa pre kraja projekta pokazala se kao dobar model za pripremu i izvođenje pres konferencije sa kolegama/inicama iz pod-projekata koji su govorili iz perspektive direktnog rada sa decom. Na taj način, pres konferencija je napravila dobri 'završni ritual' za sve uključene.
- Uvođenje redovnih supervizijskih sesija sadržaja od kolega/inica / praktičara/ki bila bi od velike pomoći osoblju pod-projekta.
- Puno poštovanje autonomije organizacija koje su izvele pod-projekte jedini je način za stvarno partnerstvo.